

IV. SƠ LƯỢC VỀ LÝ THUYẾT BẢNG HỎI

Bảng hỏi (Questionnaire) là công cụ và phương tiện thu thập thông tin. Trong hầu hết các cuộc khảo sát, bảng hỏi có vai trò khá quan trọng. Bảng hỏi trong rất nhiều trường hợp là công cụ duy nhất kết nối người nghiên cứu với người cung cấp thông tin. Mặc dù thiết kế mẫu là rất quan trọng, xong bảng hỏi luôn là vấn đề rất cơ bản, nó quyết định chất lượng thông tin cũng như số lượng tin có thể sử

dụng trong tất cả các phân tích thống kê. Hoàn chỉnh một bảng hỏi sẵn có hay thiết lập một bảng hỏi có chất lượng, trong nhiều trường hợp có vai trò quyết định đối với toàn bộ cuộc khảo sát. Trong rất nhiều chuyên ngành hẹp, khi nghiên cứu ứng dụng người ta có thể thiết lập những cách thức xây dựng bảng hỏi riêng, có tính chất đặc thù. Với mục đích tổng quát hơn, chúng ta chỉ quan tâm đến một số vấn đề có tính chất cốt lõi, mà mỗi khi lập bảng hỏi cần phải chú ý trước tiên.

1- Cơ sở thiết lập bảng hỏi

a- Mục đích khảo sát và nghiên cứu

Có thể nói về mặt nội dung, cơ sở quan trọng nhất nếu không nói là duy nhất để thiết lập bảng hỏi là mục đích khảo sát, mà cụ thể là các yêu cầu đầu ra của các phân tích thống kê (nếu có thể). Mỗi mục đích nghiên cứu đòi hỏi không chỉ sự phù hợp về nội dung bảng hỏi mà còn về hình thức, cấu trúc của bảng hỏi. Có rất nhiều cuộc khảo sát về mặt hình thức trên từng câu hỏi hay nhóm câu hỏi người ta có cảm giác thông tin thu thập như nhau, tuy nhiên khi xem xét tổng thể thì cách thức thu thập, thiết lập thang đo của các thông tin đã khác nhau. Mọi khác nhau như vậy có thể xuất phát từ mục đích nghiên cứu.

Chẳng hạn, cùng thu thập thông tin về học vấn của cư dân với hai mục đích khác nhau người ta đã thiết lập các câu hỏi khác nhau về thông tin này:

- Với nghiên cứu nguồn lao động có thể chỉ cần thông tin về cấp học cao nhất đã hoàn thành của mỗi cư dân trong tổng thể các câu hỏi về giới, tuổi, khu vực sinh sống...

- Với nghiên cứu phổ cập giáo dục hay khảo sát cho một qui hoạch giáo dục thông tin về trình độ học vấn có thể cần chi tiết hơn bên cạnh những thông tin như tuổi, giới, khu vực và lý do thôi học nếu không học hết bậc phổ thông...

Trong nghiên cứu thứ nhất về qui hoạch đào tạo, sử dụng nguồn nhân lực việc chia chi tiết theo lớp có thể không cần thiết nhưng cũng có thể gây phiền phức khi phân tích vì có thể một quốc gia (một liên bang) có nhiều hệ giáo dục tồn tại trong một thời kỳ dài (ở Việt Nam đã có hai thời kỳ tương ứng hai hệ 10 và 12 năm).

Rất nhiều trường hợp thông tin chi tiết hơn không đảm bảo chắc chắn tổng hợp được thông tin dùng theo mục đích nghiên cứu.

Một tình trạng khác, do xa rời mục đích nghiên cứu cùng các khái niệm của nó mà thông tin không dùng được hoặc gây nên sai lệch không chấp nhận được, như ghép câu hỏi của một khảo sát nhỏ vào bảng hỏi của một cuộc khảo sát lớn vì thấy trong bảng hỏi này đã có một số câu hỏi về mặt hình thức là chung nhau. Tình trạng này thường được biện minh là tiết kiệm kinh phí, thời gian nhưng không phải sự biện minh nào cũng đúng đắn và thực tế không ít lần, không ít nơi đã phải khảo sát lại.

Tóm lại, có thể nói rằng mục đích nghiên cứu là cơ sở và cũng là yêu cầu có tính nguyên tắc khi lập bảng hỏi, nó quyết định cách thể hiện các câu hỏi và cách thức thu thập thông tin của từng câu hỏi cũng như toàn bộ nguồn thông tin cần thiết.

b- Môi trường kinh tế- xã hội của đối tượng nghiên cứu

Trong sơ đồ ở mục II chúng ta thấy rõ quan hệ này, một bảng hỏi với nội dung đầy đủ theo quan niệm của người nghiên cứu có thể là một bảng hỏi không hiện thực, vì trong mọi cuộc khảo sát bảng hỏi trước hết thể hiện vốn hiểu biết về vấn đề sẽ được nghiên cứu của chính những người nghiên cứu thống kê, vốn hiểu biết đó có thể quá nghèo nàn so với thực tiễn, nhưng thường thì quá phức tạp về mặt logic so với thực tiễn thu thập thông tin. Yêu cầu thông tin của người nghiên cứu luôn đối diện với khả năng cung cấp tin của đối tượng nghiên cứu. Khác với các khảo sát kỹ thuật thuần túy, các khảo sát kinh tế xã hội luôn vấp phải những cản trở chủ quan không chỉ từ người nghiên cứu (các giả thiết) mà còn từ phía người cung cấp thông tin, trong rất nhiều trường hợp họ chính là đối tượng nghiên cứu. Chính những lý do trên, đòi hỏi một bảng hỏi phải đảm bảo tính phù hợp nhiều mặt đối với phương thức và đối tượng khảo sát. Người lập bảng hỏi phải luôn cùng lúc trả lời hai câu hỏi là mình cần gì và đối tượng có thể cung cấp được gì, đôi khi cái thứ hai là cái quyết định cách thức thiết lập và nội dung của các câu hỏi trong một bảng hỏi. Thực tế một số lĩnh vực nghiên cứu đã tồn tại những bảng hỏi mẫu, những bảng hỏi này luôn đảm bảo tính khoa học cao, tính logic đầy đủ, tuy vậy chúng ta không thể sử dụng một cách máy móc các bảng hỏi mẫu dù cho mục đích nghiên cứu hoàn toàn như nhau. Cần phải phân tích kỹ càng khả năng cung cấp tin, môi trường và tập quán xã hội của người cấp tin, hình thức và hoàn cảnh cấp tin. Có như vậy, một bảng hỏi mới có thể cung cấp cho chúng ta những thông tin gần với mong muốn nhất.

Thiết lập bảng hỏi là một trong những nội dung phức tạp và tốn nhiều công sức. Các bảng hỏi mẫu của các cơ quan của Liên hiệp quốc đã hình thành và có những ưu điểm nổi bật. Tuy nhiên bảng hỏi phải đáp ứng nội dung thông tin cho đầu ra của các cuộc khảo sát, nghiên cứu. Đối với các nước đang phát triển điều này cần chú ý hơn, thực tế đã có nhiều cuộc khảo sát mà lượng thông tin có ích thu được sau điều tra rất ít so với yêu cầu. Có hai lý do chính gây nên hiện tượng này về phía các câu hỏi của một bảng hỏi đó là:

- Câu hỏi không phù hợp với điều kiện kinh tế xã hội, trình độ dân trí và trình độ cán bộ điều tra. Nếu chúng ta hỏi một người nội trợ ở một nước phát triển về các khoản chi thường xuyên, chúng ta có thể nhận được thông tin chi tiết (đặc biệt là ở các thành phố). Lý do đơn giản là ở những nước này người ta đã quen với cách chi tiêu chuẩn mực cho một hộ, những khoản chi khó thống kê nhất là chi cho ăn uống và chi thường xuyên trong hộ thường được xác định trong việc mua hàng ở các siêu thị theo tuần, tháng. Điều đó không có được ở các nước kém phát triển hay đang phát triển, đặc biệt là nơi mà người ta chi tiêu theo cách tiện gì mua nấy. Cũng như vậy có thể có những câu hỏi đối với người phân tích là rất hữu ích nhưng ở một trình độ dân trí thấp thì chúng không đem lại thông tin gì đáng kể, chưa nói đến thông tin sai lệch.

- Người phân tích không xác định được một cách đúng đắn những thông tin cần thiết, không phân biệt đối tượng thống kê và thực thể vật chất mang tin. Điều này dẫn đến việc tạo ra quá nhiều câu hỏi theo cách "cái gì cũng hỏi" và có một tỷ lệ thông tin không bao giờ được sử dụng trong phân tích.

Cũng giống như toàn bộ quá trình nghiên cứu thống kê, mỗi nghiên cứu cụ thể phụ thuộc rất nhiều vào vốn hiểu biết về vấn đề nghiên cứu của cá nhân hay tập thể những người nghiên cứu. Việc thiết lập bảng hỏi thể hiện rất rõ những gì người nghiên cứu đã biết hay đã dự liệu, vì vậy tính chủ quan

trong thiết lập bảng hỏi vừa có tác dụng tập trung thông tin, phân loại thông tin và có thể gây nên những sai lệch trong điều tra. Đặc điểm này đòi hỏi người lập bảng hỏi phải khảo sát, đặt mình vào vị trí người cấp tin để có được bảng hỏi hiệu quả nhất có thể. Không ít người nghiên cứu khi trả lời câu hỏi "nếu ông (bà) là người được yêu cầu cung cấp thông tin..." thì câu trả lời là "không", "không thể trả lời hết" thậm chí không biết trả lời thế nào v.v... Cần tránh những tình huống như vậy khi lập bảng hỏi.

2- Phân loại bảng hỏi

Thông thường căn cứ vào cách thức khảo sát (cách thức thu tin) người ta chia bảng hỏi thành 4 loại cơ bản như sau:

a- Bảng hỏi dạng tờ rơi (tờ rơi)

Đặc điểm của bảng hỏi này là thông tin cần thu thập gọn, ít và rất phổ thông. Nó thường được sử dụng trong các cuộc khảo sát nhanh về những vấn đề hết sức phổ thông hoặc trái ngược hẳn là những vấn đề thời sự nóng bỏng. Tỷ lệ thu tin từ tờ rơi rất thấp, tuy vậy có nhiều mục đích khác nhau khi sử dụng loại bảng hỏi này và vì vậy người ta thường chú ý đến tính khách quan gần như tuyệt đối trong cách dùng tờ rơi. Một cuộc thăm dò đôi khi sẽ trở nên rất hiệu quả khi dùng loại bảng hỏi tờ rơi.

b- Bảng hỏi dạng thư tín (gửi thư)

Người ta còn gọi loại bảng hỏi này là bảng hỏi phỏng vấn gián tiếp. Bảng hỏi loại thư tín thường là những bảng hỏi được sử dụng trong các cuộc điều tra chuyên đề, điều tra thường xuyên. Các thông tin cần thu thập qua loại bảng hỏi này thường phải được mô tả rất rõ ràng nhờ các câu hỏi đơn nghĩa. Loại bảng hỏi này đòi hỏi các đối tượng khảo sát hay người cấp tin phải là một tổng thể tương đối thuần nhất, có học vấn và hiểu biết trong lĩnh vực được khảo sát. Đây là loại bảng hỏi hiện được sử dụng khá rộng rãi, tỷ lệ trả lời tuy không cao nhưng tính tự giác, khách quan được đảm bảo.

c- Bảng hỏi phỏng vấn trực tiếp

Loại bảng hỏi này hầu như không hạn chế qui mô, lĩnh vực, cũng như mục đích. Đây là loại bảng hỏi đầy đủ hơn cả về mặt cấu trúc và nội dung thông thường được thiết kế với nhiều nội dung. Bảng hỏi loại này cung cấp tin nhờ việc phỏng vấn của đội ngũ điều tra viên, các điều tra viên có những hiểu biết nhất định về lĩnh vực điều tra, họ có khả năng giải thích chính xác những khái niệm mà người cấp tin không hiểu rõ. Đi kèm với loại bảng hỏi này thường là một "sổ tay điều tra viên", trong đó giải thích các câu hỏi sao cho các thông tin thu nhận được không sai lệch nội dung, đồng thời cũng qui định rõ giới hạn can thiệp và hiệu chỉnh thông tin của điều tra viên trong quá trình phỏng vấn. Loại bảng hỏi này có một vài nhược điểm gắn liền với phương thức điều tra đó là: Mức độ tự nguyện cung cấp tin; tính chủ quan của người phỏng vấn; môi trường, địa điểm phỏng vấn...

d- Bảng hỏi lựa chọn thông tin qua hệ thống thông tin trực tuyến

Loại bảng hỏi này ít được sử dụng nhưng cũng có những cuộc khảo sát cần đến. Cách thức thiết lập bảng hỏi và thu tin có thể có những điểm đặc biệt như: Thông tin tức thời, đối tượng phỏng vấn khác nhau trong cùng một tờ tin ...

e- Bảng hỏi thông tin thống kê

Một số nghiên cứu, đặc biệt là nghiên cứu vĩ mô, có thể xuất hiện yêu cầu thông tin tổng hợp về các tác nhân, các chủ thể kinh tế xã hội có tính đại diện. Các bảng hỏi như vậy thể hiện dưới hình thức các thống kê với rất nhiều thông tin, nó thường nhằm vào các đối tượng là các cấp, ngành, cơ sở kinh tế. Loại bảng hỏi này thường đòi hỏi những thông tin có tính chất pháp qui (thông tin chính thức và hợp pháp).

Có thể tiến hành kết hợp các phương thức khác nhau trong một cuộc khảo sát và trong trường hợp này người ta phải thiết lập không chỉ các bảng hỏi, mà còn phải xác định trước các mối liên hệ của các bảng hỏi, nhằm có được một nguồn thông tin có tính nhất quán, hệ thống.

3- Cấu trúc bảng hỏi - các loại câu hỏi và số tay điều tra**a- Cấu trúc bảng hỏi**

Bảng hỏi đầy đủ thường có cấu trúc gồm 3 phần như sau:

- Phần định danh:

+ Định danh đối với người nghiên cứu, kèm theo những giải thích cần thiết về mục đích, ý nghĩa, tầm quan trọng của việc khảo sát.

+ Định danh đối với người cung cấp thông tin, trong phần này tùy thuộc tính chất của vấn đề nghiên cứu mà nêu những định danh tối thiểu, một vài nội dung đôi khi phải chuyển về cuối bảng hỏi như một phần phụ có tính chất tự nguyện đối với người cấp tin. Đây là vấn đề tế nhị, vì vậy cần cần nhắc kỹ cách thức hỏi và trình tự câu hỏi, tránh gây những cảm giác không thoải mái cho người cung cấp tin.

- Phần nội dung:

Phần nội dung bao gồm các câu hỏi chính theo mục đích khảo sát và các câu hỏi có tính cấu trúc, logic. Tùy thuộc mục đích và khả năng cấp tin, cần thiết lập một hệ thống các vấn đề có tích chất tập trung, cân nhắc đến khả năng chi tiết các câu hỏi, trong nhiều trường hợp cần có bảng hỏi sơ bộ và điều tra thử trước khi hoàn chỉnh phần này. Một trong những xu hướng cần tránh là yêu cầu nhiều thông tin chi tiết mà người trả lời khó có khả năng đáp ứng. Tất cả các nội dung cần thu thập thông tin định lượng hay thứ bậc trong phần này đều phải chú ý đến đơn vị và thang đo, tạo điều kiện để các thông tin được cung cấp chính xác nhất. Nên hạn chế những thông tin thứ cấp ngay trong bảng hỏi trừ phi đó là những thông tin kiểm tra.

Những chỉ dẫn logic chuyển từ câu hỏi này đến câu hỏi khác, đặc biệt là việc bỏ qua một số câu hỏi hay trở lại kiểm tra các thông tin đã có là một trong những nội dung của bảng hỏi. Người thiết kế phải xác định rõ cấu trúc này để không gây nên sự ngộ nhận trong khi hỏi hay trả lời các câu hỏi trong một bảng hỏi cụ thể.

- Phần bổ trợ hay phần phụ thêm:

Thông thường phần này bao gồm những thông tin có thể do người phỏng vấn quan sát và tự ghi; những thông tin định danh có tính tự nguyện; những thông tin xác định lại vị trí, ích lợi của việc điều

tra đối với người cấp tin; những thông tin về quan niệm của người được điều tra về vấn đề đang nghiên cứu ...

Thiết lập bảng hỏi là một công việc khó khăn vì vậy cần có những điều chỉnh linh hoạt các bộ phận sao cho thông tin nhận được khách quan và đầy đủ nhất.

b- Câu hỏi

Câu hỏi luôn là vấn đề cốt lõi của mọi bảng hỏi, chúng ta luôn phải trả lời một cách cụ thể là hỏi gì trong nội dung bảng hỏi và đến từng câu hỏi thì phải trả lời là hỏi như thế nào. Một điều rất rõ ràng là hỏi như thế nào phụ thuộc khá lớn vào câu trả lời hỏi ai về cái gì. Đây là vấn đề phức tạp về mặt xã hội, nó đòi hỏi phải lựa chọn câu hỏi dạng và cách thức hỏi cho từng thông tin cụ thể. Về mặt hình thức có thể phân chia các câu hỏi của một bảng hỏi thành các loại cơ bản sau:

- *Câu hỏi định tính:* Các câu hỏi loại này có thể là các câu hỏi về dấu hiệu của đối tượng theo một tiêu thức nào đó. Tiêu thức này thường là những tiêu thức định tính, phân loại, vấn đề cần chú ý ở các câu hỏi này chính là tính nhất quán trong cách quan niệm và cách phân chia dấu hiệu, trong một vài trường hợp với những mục đích riêng bảng hỏi có thể không tôn trọng mức độ nhất quán trong toàn bộ, nhưng phải đảm bảo tính nhất quán bộ phận và có những thông tin khác bổ trợ cho các phân tích sau này. Những câu hỏi loại này cần đặc biệt lưu ý khi có những biến động xã hội liên quan đến vấn đề nghiên cứu, trong trường hợp này cần có những giải thích rõ ràng, không mâu thuẫn với các tiêu thức khác. Ngoài ra với các câu hỏi định tính có thang đo phân cấp thì tính đồng bộ trong các nhóm chỉ tiêu về thang đo cần được thống nhất ngay trong bảng hỏi. Chúng ta sẽ thuận lợi hơn khi phân tích nếu khi câu hỏi cho cùng một nhóm đối tượng, cùng một nhóm chỉ tiêu có thang đo như nhau. Chẳng hạn khi hỏi về ý kiến của các hộ cư dân về mức sống ta chia thang đo mức độ là: thấp, trung bình, cao thì với các câu hỏi như chi cho văn hoá, giáo dục; chi cho du lịch; nhận xét tài sản hộ từ người điều tra... chúng ta cũng cần phân chia 3 mức như trên.

- *Câu hỏi định lượng:* Đó là các câu hỏi về giá trị hay mức độ, cấp độ của các tiêu thức định lượng hay có cấp độ. Với loại câu hỏi này đặc biệt chú ý đến đơn vị đo của từng tiêu thức tương ứng. Trong một vài trường hợp còn cần sử dụng các đơn vị đo không phổ thông nhưng thông dụng đối với đối tượng phỏng vấn hay người cấp tin, việc chuẩn hoá thông tin dành cho người phỏng vấn hoặc người xử lý số liệu.

- *Câu hỏi logic:* Các câu hỏi logic chủ yếu dùng để kiểm tra tính hợp lý giữa các thông tin nhận được, nó giúp cho người điều tra hiệu chỉnh trực tiếp với sự giúp đỡ của người cấp tin hoặc giúp người xử lý thông tin phân loại các bản tin khi sử dụng. Câu hỏi logic là cần thiết, song không nên quá lạm dụng chúng, nhất là đối tượng phỏng vấn có học vấn không đồng đều.

Theo một cách tiếp cận khác người ta có thể chia các câu hỏi theo dạng sau:

- *Câu hỏi trực tiếp và câu hỏi gián tiếp:* Câu hỏi trực tiếp thường sử dụng hơn, nó hướng vào các thông tin cả người hỏi và người cấp tin đều dễ dàng hỏi - đáp. Câu hỏi gián tiếp thường là các câu hỏi tạo nhóm mà người cung cấp tin có thể không hiểu mục đích phía sau mỗi câu hỏi riêng biệt, người nghiên cứu phải xử lý một cách logic các nhóm câu hỏi để có được thông tin mình cần.

- *Câu hỏi đóng và câu hỏi mở:* Câu hỏi đóng là câu hỏi mà người khảo sát đã định sẵn các phương án trả lời có thể, thông thường việc định sẵn các phương án như vậy nhằm tập trung vào việc thoả mãn mục đích nghiên cứu, tạo điều kiện cho việc tập hợp và xử lý thông tin đơn giản hơn. Câu hỏi mở là câu hỏi mà người cung cấp tin có thể tùy chọn phương án và cách thức trả lời. Loại câu hỏi này thường sử dụng khi người nghiên cứu muốn có những thăm dò ngoài giả thiết ban đầu về vấn đề nghiên cứu. Nên hạn chế các câu hỏi mở vì về mặt kỹ thuật việc xử lý các thông tin từ loại câu hỏi này rất phức tạp và ít hiệu quả.

- *Câu hỏi bắt buộc và câu hỏi tự nguyện:* Có những câu hỏi bắt buộc phải có câu trả lời nếu chúng ta muốn sử dụng thông tin từ cá thể tương ứng. Những câu hỏi loại này tuy ít nhưng người điều tra cần hết sức chú ý khi tiến hành các phỏng vấn hay cần nhấn mạnh nếu điều tra gián tiếp. Câu hỏi tự nguyện là những câu hỏi về các nội dung phụ, bổ trợ hoặc đôi khi tính tự nguyện chỉ đặt ra trong thang đo của câu hỏi đó. Ngoài ra có những câu hỏi bắt buộc theo nghĩa pháp qui mà mọi công dân, tổ chức kinh tế - xã hội phải trả lời và chịu trách nhiệm trước pháp luật về câu trả lời của mình. Những câu hỏi loại này thường xuất hiện trong các cuộc tổng điều tra, các cuộc điều tra đặc biệt, chúng phải được qui định trong các văn bản pháp qui của các quốc gia. Chẳng hạn trong điều tra tài sản mọi công dân, tổ chức phải trả lời đầy đủ các câu hỏi về tài sản hiện có, thậm chí là nguồn gốc của tài sản đó nếu pháp lệnh của nhà nước đã được ban hành, dù chỉ cho cuộc điều tra này.

c- Sổ tay điều tra

Trong đa số các trường hợp, việc giải thích nội dung thông tin cần thu thập và các khái niệm có liên quan không thực hiện được ngay trong bảng câu hỏi. Một sổ tay điều tra cần được soạn thảo với mức chi tiết cao nhất có thể. Do tính không chuyên nghiệp của người cấp tin và kể cả đội ngũ điều tra viên, cần xác định rõ nội dung của tất cả các câu hỏi. Có thể chia các nội dung này thành các nhóm vấn đề như sau:

- Giải thích nội dung của đối tượng để người thu và cấp tin hiểu rõ nhóm thông tin hay thông tin nào đó cần cung cấp từ nguồn nào.

- Giải thích nội dung của các khái niệm cục bộ.

Chẳng hạn: Trong một bảng hỏi có thông tin "Loại hộ" đây là một khái niệm phân loại cục bộ, có thể chỉ sử dụng với mục đích riêng của nghiên cứu nào đó. Cần giải thích rõ loại hộ phân theo tiêu thức nào?

- Giải thích nội dung của khái niệm trong bảng hỏi khác nội dung của khái niệm thường dùng trong đời sống xã hội.

Chẳng hạn: Khái niệm "Số người của hộ", khái niệm này có thể hiểu rất khác nhau trong đời sống xã hội và thậm chí phụ thuộc vào truyền thống, tập quán của từng vùng dân cư. Khái niệm trả nợ trong kinh tế và trong đời sống xã hội có thể khác nhau vì trả nợ có thể là hành vi dẫn đến bớt đi khoản phải trả lãi trên số nợ này, nhưng cũng có thể chỉ là hành vi thanh toán một khoản nợ mà theo thời gian khoản nợ này không kèm theo một khoản lãi nào.

- Giải thích cách tính thời điểm đối với các thông tin theo thời gian.

Chẳng hạn: Thông tin "Sau chính sách A", thông tin này liên quan đến thời điểm và cần chỉ rõ với mỗi cá thể thời điểm bắt đầu "Sau chính sách A" xác định như thế nào?

- Giải thích về đơn vị đo. Một số đối tượng có đơn vị đo phổ thông khác đơn vị đo địa phương, vì vậy trong một số trường hợp cần lưu ý đến nội dung này. Ngoài ra có những thông tin có đơn vị đo pháp qui khác đơn vị đo thường dùng trong đời sống xã hội ở những thời kỳ nhất định, cần phân biệt và chỉ định cụ thể đơn vị đo cho các thông tin.